

Тетяна Миколаївна Олійник
*викладач економічних дисциплін, Аграрного коледжу управління і права
Полтавської державної аграрної академії*

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН (НА ПРИКЛАДІ КУРСУ «СТАТИСТИКА»)

Економіка України гостро потребує кваліфікованих спеціалістів, здатних творчо мислити, проявляти ініціативу, самостійно поповнювати свої знання.

Самостійність – це одна з найважливіших рис спеціаліста. Активна самостійна діяльність фахівця значною мірою обумовлюється самостійністю його мислення, яка закладається в студентські роки.

Згідно з положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, що вільний від обов'язкових навчальних занять.

Життям доведено, що тільки ті знання, які студент здобув самостійно, завдяки власному досвіду, думці і дії, будуть насправді міцні. Загально відомо, що людській пам'яті залишається 10% почутого, 50% побаченого, та 90% виконаного самостійно. Тому, якщо навчальний матеріал опрацьовується власноручно, самостійно виконується завдання від його постановки до аналізу отриманих результатів, то засвоюється не

менше 90% інформації. Саме тому в навчальних закладах поступово, але неухильно переходять від передачі інформації до керівництва навчально-пізнавальною діяльністю, формування у студентів навиків самостійної творчої роботи.

Самостійна робота, перш за все, завершує задачі всіх інших видів навчальної роботи. Знання, які не стали об'єктом власної діяльності, не можуть визнаватися справжнім надбанням людини. Крім практичної важливості, самостійна робота має велике виховне значення: воно формує самостійність не тільки як сукупність певних умінь і навиків, але і як рису характеру, яка відіграє суттєву роль у структурі особистості сучасного спеціаліста.

Сьогодні завдання не тільки в тому, щоб дати молодому спеціалісту знання, а в тому, щоб сформувані потребу в них. Виховати прагнення до їх постійного оновлення, власного вдосконалення.

У навчальному закладі не можливо дати освіту на все життя, а *навчити методам самостійного опанування знань можна і потрібно.*

Отже, мета самостійної роботи студентів:

- ✓ розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності;
- ✓ формування потреби безперервного самостійного поповнення знань;
- ✓ здобуття глибокої системи знань як ознаки їх міцності;
- ✓ самостійна робота студентів як результат їх морально-вольових зусиль.

Пізнавальна функція визначається засвоєнням студентом систематизованих знань з дисципліни.

Самоосвітня функція – це формування вмінь і навиків, самостійного їх оновлення і творчого застосування.

Прогностична функція є вмінням студента вчасно передбачати і оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання.

Коригуюча функція визначається вмінням вчасно коригувати свою діяльність.

Виховна функція – це формування самостійності як риси характеру.

Аналіз літератури з проблем організації самостійної роботи студентів дозволив виявити основні напрями рішення цієї проблеми.

- ✓ раціональне розподілення часу студентів при вивченні дисципліни;
- ✓ повне методичне забезпечення дисципліни;
- ✓ постійний контроль за якістю роботи студентів.

Досвід роботи показує, що для раціонального розподілу часу студентів під час вивчення економічних дисципліни велике значення має допомога викладачів. Ця допомога здійснюється у вигляді методичних розробок, які містять потижневий розгорнутий план лекційних, практичних занять, список питань і літератури, що рекомендується, для підготовки до кожного заняття, наведено форму контролю знань. Крім того, в методичних вказівках наведено варіанти індивідуальних завдань із дисципліни та перелік питань для підготовки до заліку чи іспиту.

Отже, мета самостійної роботи студентів:

- ✓ розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності;
- ✓ формування потреби безперервного самостійного поповнення знань;
- ✓ здобуття глибокої системи знань як ознаки їх міцності;
- ✓ самостійна робота студентів як результат їх морально-вольових зусиль.

Для рішення проблеми організації самостійної роботи необхідно вжити певних заходів:

1. Провести кількість і обсяг самостійних робіт відповідно до реального бюджетного часу студентів на їх виконання, для чого необхідно:

- ✓ переглянути програму теоретичних занять з метою ліквідації дублювання матеріалу, що вивчається за програмою навчального закладу, і знайти можливість частково виконувати самостійну роботу в аудиторний час;
- ✓ проаналізувати склад і зміст самостійних робіт з урахуванням виконання самостійних або практичних завдань з програмою навчального закладу для того, щоб встановити оптимальну їх кількість і обсяг.

2. Для скорочення часу на виконання самостійних робіт і поліпшення їх якості:

- ✓ створити комплекти методичних посібників для самостійної роботи;

- ✓ забезпечити проведення індивідуальних і групових консультацій із самостійних робіт, узгодити їх графік проведення;
- ✓ скласти зведений графік виконання самостійних робіт з усіх предметів для забезпечення рівномірного завантаження студентів протягом семестру.

3. Програма дій викладача з організації самостійної роботи студентів повинна складатися з таких компонентів:

- ✓ вивчення посадових обов'язків майбутнього спеціаліста;
- ✓ аналіз навчального плану спеціальності;
- ✓ визначення можливих обсягів годин самостійної роботи студентів;
- ✓ підготовка переліку вмінь, які повинні бути сформовані в студентів після вивчення дисципліни; визначення переліку знань, необхідних студенту;
- ✓ підготовка письмових контрольних завдань для “вихідного контролю”;
- ✓ розробка банку професійно орієнтованих завдань для самостійних робіт;
- ✓ визначення якісно-кількісних критеріїв виконання завдань;
- ✓ визначення періодичності контроль;
- ✓ розробка варіантів контрольних робіт;
- ✓ вироблення системи інформування студентів про їх досягнення;
- ✓ створення необхідного інформаційно-методичного забезпечення самостійної роботи студентів;
- ✓ визначення системи індивідуальної роботи зі студентами;
- ✓ розробка системи заохочень;
- ✓ розробка плану самостійної роботи студентів з дисципліни;
- ✓ узгодження обсягу і строків виконання завдань самостійної роботи з дисципліни відповідно до плану семестру;
- ✓ розробка календарного плану-графіка самостійної роботи студентів;
- ✓ оформлення переліку необхідних організаційних і методичних матеріалів;
- ✓ для самостійної роботи студентів з дисципліни на семестр;
- ✓ організація видачі студентам матеріалів для самостійної роботи з дисципліни на початку семестру;
- ✓ бесіди з студентами про особливості самостійної роботи з дисципліни;
- ✓ проведення “вихідного контролю”;
- ✓ доведення результатів “вихідного контролю” до відома студентів і розробка плану індивідуальної роботи;
- ✓ проведення індивідуальної роботи протягом семестру підведення підсумків виконання плану-графіка самостійної роботи, підсумок про рівень їх підготовки з дисципліни, самостійності.

Організація такої роботи студентів означає створення умов для розвитку вмінь планувати, реалізувати та вносити корективи у свою діяльність. Вона складається з двох головних аспектів: один з них – розробка форм і методів організації контролю за самостійною роботою і другий – навчально-методичне забезпечення самостійної роботи. Пропонуємо такі форми роботи студентів:

1. Опрацювання лекцій.

2. Конспектування навчального матеріалу (теми або окремих питань теми).
3. Написання рефератів.
4. Розв'язання задач.
5. Виконання розрахунків (у тому числі на ЕОМ).
6. Виконання графічних вправ і завдань.
7. Виконання індивідуальних завдань.

Наведені вище форми організації самостійної роботи студентів виявились дійовими. Завдання викладача полягає у тому, щоб відібрати з них найбільш результативні в кожній конкретній ситуації, тобто такі, які б відповідали індивідуальним можливостям студента з урахуванням бюджету часу, а також відповідали специфіці навчального матеріалу економічних дисциплін.

Контроль самостійної роботи студентів включає:

- ✓ відповідь на контрольні або тестові питання;
- ✓ перевірка конспекту;
- ✓ перевірка рефератів;
- ✓ перевірка розв'язаних задач;
- ✓ перевірка розрахунків;
- ✓ перевірка виконаних графічних вправ і завдань;
- ✓ перевірка виконаних індивідуальних завдань.

На мою думку, організацію самостійної роботи студентів доцільно проводити у два етапи:

I етап – період початкової організації, що вимагає від викладача безпосередньої участі в діяльності осіб, які навчаються, з виявленням і вказування причин появи помилок;

II етап – період самоорганізації, коли не вимагається безпосередня участь викладача в процесі самостійного формування знань студентів.

В організації самостійної роботи студентів особливо важливо правильно визначити обсяг і структуру змісту навчального матеріалу, який виноситься на самостійне опрацювання, а також необхідне методичне забезпечення. До методичного забезпечення входить, як правило, програма робіт, завдання та інструментарій для їх виконання.

Розробка методичних вказівок в організації самостійної роботи студентів з кожної дисципліни дасть можливість розв'язати багато організаційно-методичних проблем.

Методичні вказівки до самостійної роботи студентів подано у таблиці 1:

Методичні вказівки до самостійної роботи

Назва розділів і тем, питань для самостійного розгляду з посиланням на літературу.	Форма самостійної роботи студентів.	Вид контролю самостійної роботи студентів.	Питання для самоконтролю або перелік практичних завдань.
Розрахунок показників рядів динаміки	1. Конспектування навчального матеріалу. 2. Розв'язання задач. 3. Виконання розрахунків на ЕОМ. 4. Виконання індивідуальних завдань.	Письмове та усне опитування, рішення задач	1. Види рядів динаміки. 2. Визначення середнього рівня в рядах динаміки 3. Методика розрахунку показників динаміки: 3.1. Абсолютний приріст. 3.2. Темп росту. 3.3. Темп приросту. 3.4. Абсолютне значення 1% приросту.

Методичне забезпечення «Статистики» включає традиційні методичні розробки, такі як “Методичні вказівки щодо виконання практичних робіт”, “Навчально–наочні посібники з курсу «Статистики»”, “Зошит для практичних робіт з «Статистики»” та “Збірник матеріалів для самостійного опрацювання курсу «Статистика»”.

Навчально–наочний посібник з курсу «Статистика» є роздатковим матеріалом багаторазового використання. У посібник за кожною темою включено: використовувані поняття та визначення; основні формули; ілюстрації (малюнки, графіки, таблиці, схеми); типові задачі з рішенням; питання для контролю знань. При створенні посібника–довідника передбачається його використання на лекційних, практичних та семінарських заняттях і для підготовки до них. Використання таких посібників скорочує час, що витрачається студентами і викладачами на переписування використовуваних у ході лекцій малюнків, таблиць, графіків. У ході іспитів практикується використання спрощеного тиражу посібника, що містить тільки ілюстрації (малюнки, таблиці, графіки, схеми). Студент може їх використовувати під час усної чи письмової відповіді.

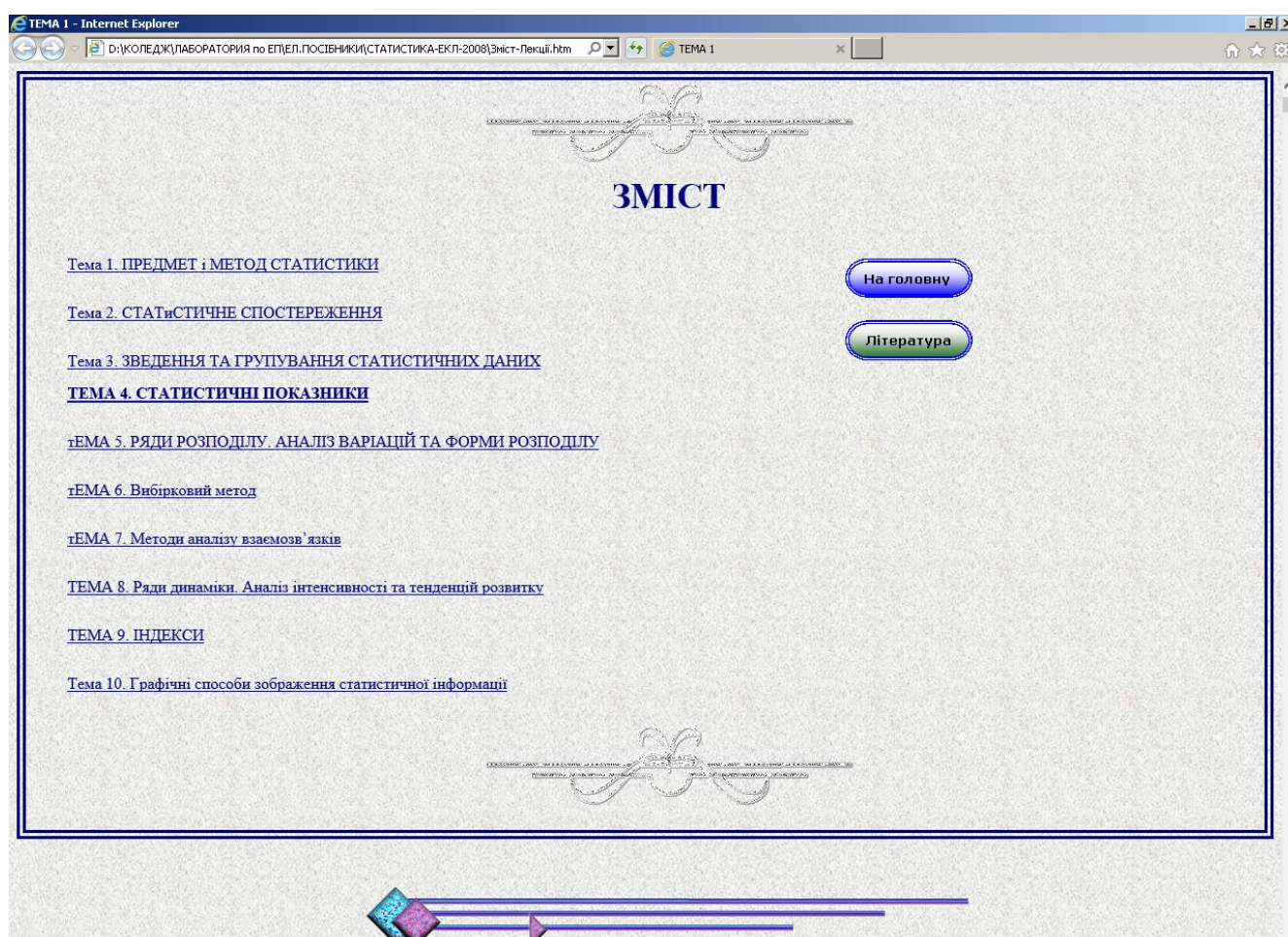
Підготовка до іспиту під час сесії також може передбачати використання посібника–довідника: наявність ілюстративного матеріалу, викладених компактно

найважливіших понять, визначень, формулювань правил, основних формул з кожної теми, дозволяє продуктивно використовувати час підготовки, спираючись на конспект лекцій і посібник–довідник.

Використання довідникових посібників із курсів, що читаються, дозволяє заощаджувати час на всіх стадіях навчального процесу і при грамотному, кваліфікованому використанні дає можливість домогтися кращих результатів у навчанні зі скороченням затрат часу.

Зручним і ефективним для студентів є використання електронних засобів навчання, якими є електронні посібники та конспекти лекцій.

На рисунку представлено зміст електронного конспекту лекції з дисципліни «Статистики», який вважаю за доцільне використовувати при організації самостійної роботи студентів:

Не менш важливе місце займає організація практичних занять. Рациональна організація практикуму дозволяє надбати студентами навички проведення досліджень та розрахунків. Індивідуальний характер роботи допомагає досягненню цієї мети. Мала кількість часу на аудиторні заняття вимагає максимально зменшити непродуктивні його затрати, для цього створені й успішно використовуються «Зошити для практичних робіт з статистики». Ціль видання цих методичних розробок – більш чітка організація робіт, зручність і комфорт під час заповнення для студентів і перевірки для викладачів. Це дозволяє більше часу

приділяти індивідуальній роботі зі студентами. Методичні вказівки щодо виконання практичних робіт відображають хід виконання роботи та дають зразок правильного її оформлення, а також включають умови завдань, ситуацій, вправ, конкретних задач.

Важлива частина самостійної роботи з «Статистики» – це виконання різноманітних вправ та рішень завдань. Для досягнення цієї мети розробляють «Збірники матеріалів та завдань для самостійного вивчення курсу статистики». Наявність прикладів рішення типових задач і вправ поряд задачами і вправами без рішень значно розширює можливості самостійної роботи студентів як відстаючих, так і тих, хто не відчуває значних утруднень у навчальному процесі. Домашні завдання з конкретних тем, контрольована самостійна робота, індивідуальні завдання можуть видаватися за збірником як у потоці (групі), так і індивідуально.

Методичні рекомендації включають:

- ✓ основні положення теми з вказівками, в яких посібниках можна їх знайти, в яких джерелах найбільш повно представлено кожне з питань теми;
- ✓ таблиці, заповнення яких при самостійному вивченні допомагає систематизувати набуті знання;
- ✓ ситуаційні задачі, що пов'язують теорію з її практичним застосуванням;
- ✓ запитання для самоконтролю, з якими студент може самостійно перевірити рівень засвоєння матеріалу.

Навчальний процес не може здійснюватися без ефективного зворотного зв'язку, який реалізується через контроль за його результатами. Якість контролю знань студентів і його достовірність дуже важливі для прийняття правильних рішень щодо вдосконалення навчального процесу та організації самостійної роботи студентів.

На першому занятті з дисципліни здійснюється нульовий або вхідний контроль з метою оцінки рівня підготовки студентів до вивчення даної дисципліни з урахуванням індивідуальних здібностей студентів у групі.

Управління процесом пізнання є однією з основних складових навчання, від якої залежить якість навчання та рівень кваліфікації майбутніх фахівців.

Використання більшості методів контролю передбачається після роботи студентів над навчальним матеріалом, а через це вони не можуть впливати на хід роботи, глибину пізнання, спрямованість і результативність. Інструментом управління процесом пізнання може виступати поточний контроль, якщо він використовується вчасно в процесі навчання. При цьому є єдина можливість у викладача впливати на засвоєння навчального матеріалу через його усвідомлення. Це дає можливість викладачам направляти процес пізнання в оптимальному напрямі, активізувати розумову діяльність студентів і використовувати розуміння як єдиний критерій засвоєння навчального матеріалу. Поточний контроль дає змогу студентам у процесі навчальної діяльності мати уявлення про свої здібності, зробити самооцінку і регулювати свої успіхи. Викладач, у свою чергу, може впливати на хід розумової діяльності студентів через їх здібності, розвивати їх і вдосконалювати свої педагогічні та кваліфікаційні знання.

Таким чином, поточний контроль – це функція управління навчальним процесом для розвинення творчих сил і здібностей у студентів та викладачів, що дає можливість удосконалювати навчальний процес, поліпшувати якість навчання.

Достовірність контролю знань забезпечується відповідним охопленням ним студентів, різноманітністю його форм, періодів і рівнів проведення. Під час вивчення дисциплін використовують форми поточного контролю:

- ✓ контроль підготовки практичного заняття;
- ✓ контроль теоретичної підготовки з теми курсу (тести, усні та письмові опитування);
- ✓ контроль практичної підготовки з теми курсу (виконання індивідуальних завдань, розрахунково–графічних робіт).

Постійний характер контролю та різноманітні його форми змушують студентів до систематичної роботи з вивчення курсу, сприяють розвитку навичок організації власною роботою.

Ефективність самостійної роботи забезпечується постійним контролем. По-перше, виконання самостійних завдань перевіряється у всіх студентів на кожному занятті. По-друге, відповідно з розробленим деканатом графіком, викладачі щотижня контролюють вивчення тем, що винесені на самостійну роботу. Перевагою такого контролю є значна можливість індивідуального підходу залежно від рівня знань, здібностей і навіть характеру студента. Коли одного треба весь час контролювати, оцінювати виконання завдань з кожної теми або її частини, то для іншого достатньо проміжного контролю, що включає декілька тем. При цьому такий студент може виконувати завдання підвищення рівня складності.

Треба відмітити, що основна задача контролю – спонукати студента активно працювати позааудиторно протягом всього семестру. Для її досягнення використовуємо різноманітні форми контролю самостійної роботи, які висвітлені вище – усне опитування, контрольні роботи, тести, колоквиуми і підсумковий контроль – екзамен.

Етап безмашинного контролю вже пройдений. Зараз настав час нових технологій – з застосуванням контролюючих програм на ПЕОМ. Ця форма позбавлена впливу з боку викладача і відзначається високим рівнем індивідуалізації.

Заслуговує на увагу і такий аспект самостійної роботи, як оволодіння студентами технологією пізнавальної діяльності, однією з важливих задач якого є формування в них вміння самостійно контролювати і оцінювати результати своєї навчальної роботи. І на цій основі управляти процесом пізнання.

Самоконтроль є необхідним елементом навчальної праці перш за все тому, що він сприяє глибокому і міцному оволодінню знаннями.

Використання самоконтролю в навчальній діяльності дозволяє студентам оцінювати ефективність і раціональність прийомів і методів розумової праці, яка використовується, знаходити в ньому допустимі недоліки і на цій основі проводити необхідну корекцію.

Надбання умінь і навичок самоконтролю має два аспекти. Перший – пов’язаний з контролем і об’єктивною оцінкою студентами своїх знань з дисциплін. Другий аспект формування самоконтролю, який в психолого – педагогічній літературі відомий як коректуючий, припускає оцінку і корекцію прийомів розумової праці і пізнавальної діяльності в цілому. Тут також має місце констатація отриманих результатів, однак вони відносяться вже до оцінки якості навчальної праці, до виявлення і усунення недоліків, які допускаються.

Література

1. Положення про самостійну роботу студентів у вищих навчальних закладах I та II рівнів акредитації.
2. Соколов А.В., Драч І.І., Ісаєва І.А. “організаційно-методичні засоби забезпечення самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах I – II рівнів акредитації” // “Проблеми освіти. Науково-методичний збірник – 2013 - № 31 – с. 188.”
3. Пашенко Т.М. “Проблеми організації самостійної роботи студентів” // “Проблеми освіти.” Науково-методичний збірник – 2013 - № 33 – с. 308.
4. Авдєєнко А.П., Дементій Л.В. “Організація самостійної роботи студентів” // “Проблеми освіти.” Науково-методичний збірник – 2012 - № 27 – с. 246.